

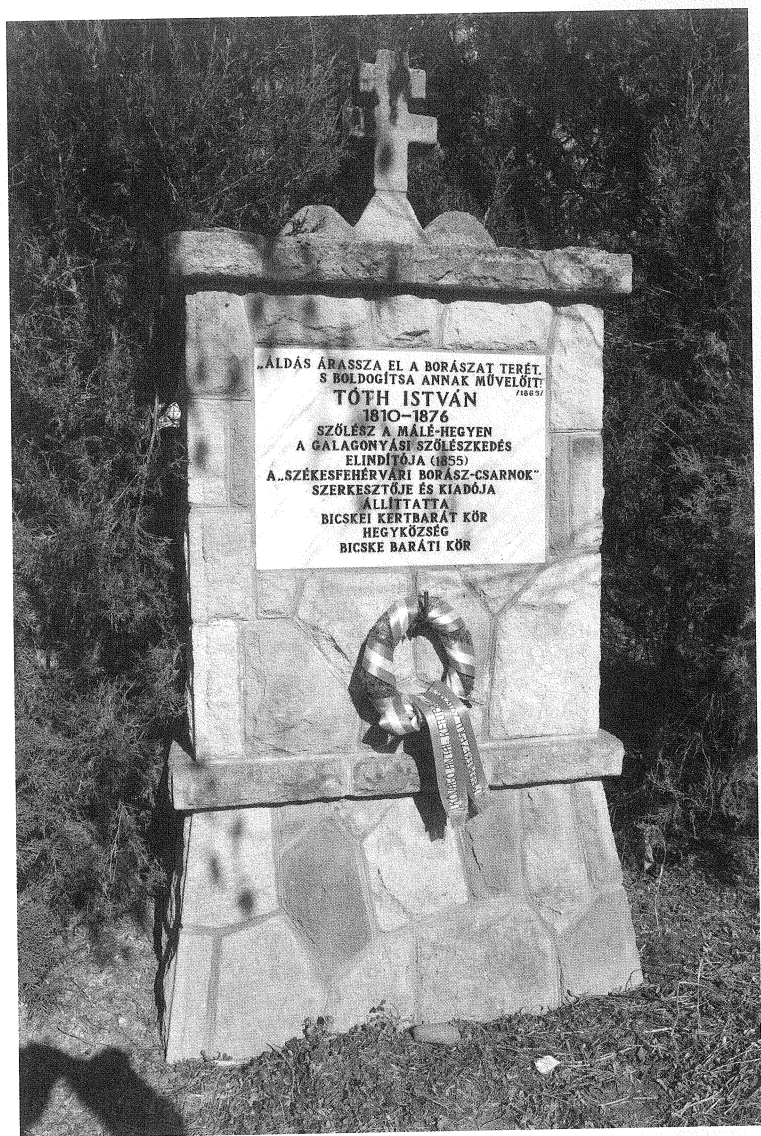
MÉSZÁROS ÁRPÁD

BICSKE SZŐLÉSZETI ÉS BORÁSZATI MÚLTJÁRÓL

2001

POSZTUMUSZ
BŐVÍTETT MÁSODIK KIADÁS
2015

Tóth István emléktáblája a Bagolyvárban

AZ ELŐHEGYTŐL A MÁLÉHEGYIG

„Minden vidék bora
Tüzeljen a maga illatával!”

Vidékünk jelentős szőlőkultúrájának kezdeteiről keveset tudunk. Az Elő-hegyen előkerült leletanyag római kori települést körvonalaz, feltehetően szőlőműveléssel.

XI-XIII. századi okiratok már tanúskodnak szőlőművelésről és bortermelésről, különösen a dunántúli részekre vonatkozó adatokkal. Kiemelik boraink azon nemeit, melyek már akkor becsben álltak, s később nagyobb hírré emelkedtek...

Hasonlót tár elénk az 1135. évi okmány: „*in Vertus duae vineae eum vinitoribus*”. A Vértesben hét szőlőkertet említ, megjelölve szőlőművelőiket is. A Dömösi Prépostság 1138. évi alapító oklevele szól azon százharmincnyolc szőlőhegyről, melyek a Vértes és a Pilis vidékén termett későbbi híres boroknak, illetőleg borvidékeknek voltak az előzményei.

A török korban, 1581-ben Bicske a budai szandzsák – török közigazgatási terület – jövedelmi defterében – adólajstromában – tizenhat házzal szerepel. Szőlőtermésük után must- és hordóadót fizettek, gyakran egyidejűleg a földesúrnak is.

A török után, 1695-ben megyei küldött előtt történt a birto-
kos-összeírás. Községünkben akkor az 55 lakosból egész telken 22, fél telken 21 gazdálkodott, zsellér találatot tizenhét. Adóztak földesuraiknak (Batthyányiak), és a török császár elleni seregek ellátását is biztosítaniuk kellett.

A Szatmári béke (1711) idejére a „tokaji borkultúra” teljes területén fejlett szintet mutat a fajtakészlet-nyilvántartás, a szőlőfeldolgozás és a tárolás, az értékesítés pedig két évszázadon át szervezetten folyt az északi államok, de főleg a cári Oroszország részére.

Az 1730. évi Határjárási leírásban a mostani Elő-hegy, Babos-hegy és Közép-hegy így szerepel: „A Szt. László predium egy része szőlőtelepítésből áll, mit bicskei lakosok használnak, melynek terméséből a méltóságos uraságnak, a Róma Veszprém püspökének dézsma jár. Vagyon az uraságnak vendégfogadója szobákkal, kőből pincével, bolthajtással...” – Itt a lakosok is árulhatták termékeiket. A termés jelentős, hordókat használnak, a bornak van értéke, a felesleg értékesíthető árucikk.

Az 1762. évben keletkezett szerződés szerint gróf Batthyány Lajos földesúr egyezsége jut a faluval: több kocsmaházat is tarthatnak. „Nagyobb gazdaságot akar üzni. Az itt termelt bor kilencedjét pincébe helyezni köteleztetnek. A bor árusítás szabad lészen már saját kocsmájukban...”

Az Urbárium (1768) – Mária Terézia rendelete a jobbágyság haszonvételéről, úrbéri szolgálatairól, azaz robotjáról – elrendeli: „Kétnapi fuvarozásra nem lehet szünet időben senki jobbágyot kötelezni, mivel ez időben magát, egész családját lefoglalja a szünet az igával együtt.” „...a kilenced borból jár.” Beszedéskor a jobbágy hordóját nem vehetik használatba.

1820-ban a város szolgálatában név szerint ismert a hegybíró és a hét hegymester, a hegyközség tehát szervezetten működik. Az előjáróság ekkor már felügyeli a szőlőművelést. Megemlíthető a még száz év múltán is fennálló Nagy vendégfogadó, a Nagykocma, a Csillag vendégfogadó és a Város kocsmája.

Egy 1836. évi törvénycikk a jobbágytelket elkülönítette az uradalmi földektől. A művelésben kialakult a szántók hármas megosztása: első évben gabona, a másodikban kapás, a harmadik esztendőben a föld ugaron maradt. A szőlők tulajdonjoga állandó egy kézben tartottak.

1848 márciusi törvényei – a nagybirtokrendszer megtartása mellett – a jobbágyságot felszabadították. Megszűnt a robot, s a kilencced fizetése, a nemzet az önálló gazdálkodás útjára tért, így óriási feladatok vártak megoldásra, de élt és tovább hagyományozódott a korábbi gyakorlat. Főleg az önellátó gazdálkodás volt jellemző. A bortermelés jövedelmezőnek mutatkozott, de akadályok is jelentkeztek: idegen borkereskedők, a borkezelés kezdetleges volta, hiányosságok a szőlőfajta-ismeret terén, elöregedett, vegyes telepítések, minőségi helyett mennyiségi termelés, a jó pincék hiánya... - állapította meg Shams Ferenc, az ismert szőlész-borász gazda és szakíró.

Megyei és helyi szervezeteivel a szakismeretek kiváló terjesztője lett a Széchenyi-féle Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE). Bicskén Tóth István, Batthyány Kázmér gazdatisztje, jószágkormányzó volt az egyesület szervezője, a gazdák igaz barátja, aki a gazdálkodás minden ágát segítette. A sokat ígérő szőlészetet és borászatot nagy hozzáértéssel karolta fel.

Az 1855-ben szőlőskertté alakított Galagonyáson Tóth István nagy területet művelt, málé-hegyi, régebbi birtokán is új fajtákat telepített (Riesling). Két szőlőbirtoka valóságos bemutató- és gyakorlókert. A borászati ismereteket széles körben terjesztette. 1860-tól már a megyei OMGE titkára, szerkesztette a SZÉKES-FEHÉRVÁRI BORÁSZ-CSARNOK című lapot, mely országos szakfolyóirat a szakszerűtlen boráskodás felszámolására: „Bontakozzunk ki a homályból!” Csak Bicskéről hamarosan tizenkét előfizetője lett. A megyei és a Válvölgyi Gazdasági Egyesület sikeres kiállításokat, bemutatókat szervezett; díjakkal és oklevelekkel kitüntetett szőlősgazdák: Tóth István, Fehér István, Fehér Jakab, Kiss Ferenc, Sefcsik Jakab és Tóth Sándor.

1863-tól a közösség az általa szerkesztett „Hegyközségi törvény” szerint élt és termelt. Ismertté vált a metszőolló, a csavaros szőlő-sajtoló és a daráló is.

Tóth István hű társa a Gazdakörben Schiffler Antal főtanító, akit javadalmi földjén mintagazdának ismertek. Iskolájában gyakorlati kertészkedést oktatott, felkarolva a helyi faiskolát is. Sikeres orgonaépítőt, orgonistát és tanügyi közírót is tisztelünk benne. Iskoláját emléktábla ékesíti.

A szőlőfajtak és a minőségi borkészítés terjedését az 1860-as évektől szőlőelhalások, ültetvények pusztulása akadályozzák. Nyugat-Európában már hatalmas területeken pusztít a szőlőgyökértetű, a *Phylloxera vastatrix*. Tíz év alatt a kötött talajú ültetvények négyötödét nálunk is kiöli. Bicske város monografikus leírásában Schiffler Antal írja: „A Galagonyás az ókorban boráról volt nevezetes. Sok tántorgás, földindulás történt. Ezek ne ismétlődheszenek, parancsol a *Phylloxera*. Csendesek a szőlőhegyek, uralkodik a „Ph”. Dolgozik a serfőző, ...indul a „borkészítés” (hamisítás)...”

A szintén Amerikából érkezett peronoszpóra gombabetegség kettőzte a szőlőpusztulást. Sok vidéken az utolsó szőlőkaróból vándorbot lett, s a szőlőkötény a vándortarisznyával – a tönkrement szőlőbirtokos – világgá ment. Bicskén nem ilyen teljes a létbizonytalanság, mert szőlőhegyeink alkalmasak voltak mezőgazdasági művelésre. Ez időben lendült fel a magyar tarka fajtával az istállózó szarvasmarhatartás és az intenzív takarmánytermesztés, és többet adtak a lőtartásra is. Az 1884-ben indult Kelenföld - Újszőny vasútvonal is többeknek kínált alkalmazotti munkalehetőséget.

A szőlővész leküzdésére sokféle próbálkozás történt. Hamar elterjedt a szénkéneggel való gyérítés. A módszert a Budai Vincelériskola tanította be. A szőlőt 80x60 cm távolságra újratelepítették. Székesfehérvár és Budafoke adta az ellenálló amerikai fajtákat: Elvira, Noah, Izabella, Othello, Delaware. Zsámbékon az ellenálló alanyok oltását is tanították. Adómentességgel így újították fel szőlőinket. A fajtaválasztásnál a bicskeieket mennyiségi szempont vezette. A bor minőségének romlása következtében Bicskét a bortörvényekben a „legnagyobb jelentőségű borvidék” után csak „borvidéknek”, majd már csak „bortermő helynek” említik.

A Batthyányiakat felváltó iparmágnás, Rozenfeld Henrik, uradalmán Felcsút határában, a barna homokon 100 hold szőlőt telepített és meggyezerte ismert kultúrát létesített: borház, üvegbéléses, 60 hl-es bortartályok, munkáslakások álltak rendelkezésre a birtokon. Vidékünkön ez volt az első ilyen nagyüzem. Harminc év múlva helyére gyümölcsöst telepítettek.

A bicskei szőlő- és bortermelés fejlődését az első világháború megállította. Trianon után az ország területének 33%-a, lakosságának 42%-a, szőlőterületének 66%-a maradt meg. Így hamarosan bekövetkezett a hazai borpiac telítettsége és összezsugorodása. A külföld vámokkal akadályozta az értékesítést. Drágán, alacsony hozammal, minőségi hiányosságokkal termeltünk főleg borszőlőt, csemegeszőlőt alig. Minőségben és árban kellett volna felvenni a versenyt Európa legjobb boraival. Ehhez a követelmények ismertek voltak: fajtaváltás, ellenálló szőlőfajták telepítése, később a gépi talajmunkához szélesebb sortávolság, a permetezésnél hatékony porlasztás, kordonos magasművelés, a szüreti idő helyes megválasztása, korszerű bortárolás és kezelés, a mennyiség és a minőség összhangja, borbírálati gyakorlat bevezetése, állandóan rendelkezésre álló palackozott készletmennyiség, a piac felkutatása és meghódítása...

A szakmai gondok megoldásán szakiskolák, felsőfokú tanintézetek, kutatóintézetek és állami gazdaságok összehangolt tervek szerint dolgoztak. Az előállított számos szőlőfajta megfelelt a „Fajtaminősítő tanács” által támasztott követelményeknek. Ebbe a munkába kapcsolódott bele szőlőtelepítése és fajtagyűjtménye révén a bicskei Kővágó Antal.

A fajták értékelése és ismertetése terén elévülhetetlen érdemeket szereztek: Csepregi Pál és Zilahi János egyetemi tanárok, dr. Csizmazia Darab József szőlészeti kutató, Németh Márton és többen mások is. Fajtaleírásokat készítettek, ezeket felhasználták az oktatásban, és a gyűjteményt elhelyezték az országos génbankban. Kővágó Antal külön érdeme a régi magyar fajták összegyűjtése és leírása. Mindegyik fajta felbecsülhetetlen jelentőségű, ezért őrizték ezeket az értékeket századokon át.

A Bicskei Kertbarát Kör 1988 óta KŐVÁGÓ ANTAL nevét viseli. Őbenne tiszteletet nyer az Elő-hegy szőlősgazdája, a szakértő szőlőmunkás, a szíves borgazda, a szenvedélyes fajtagyűjtő és a kiváló szőlőfajta-ismerő.

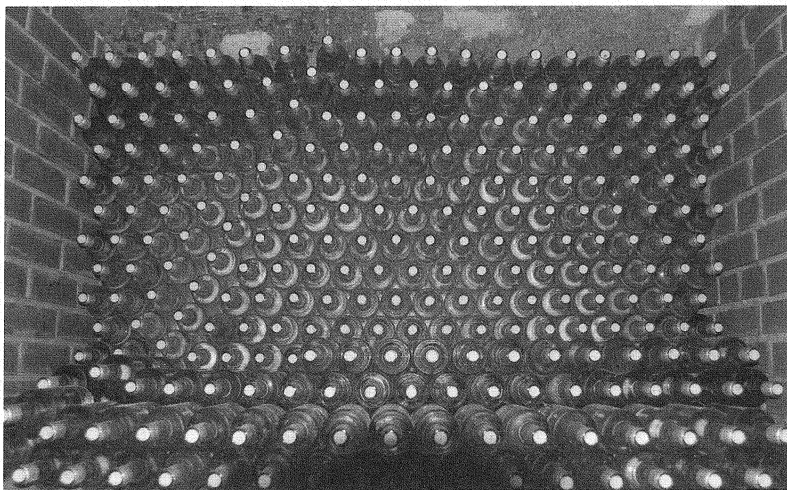

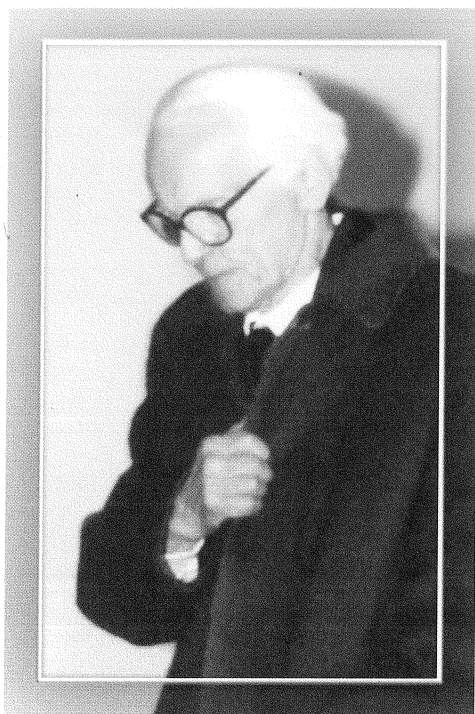
Mit írunk a jelenről? A szőlőfajta-váltás Bicskén is beindult. A telepítés fajtánként történik, általánosabbá válik a magasművelés. A szüret ideje a sav és a cukortartalom függvénye. A bor készítése és kezelése egyre szakszerűbb. Borainkat immár közel egy évtizede évenként szakértő bírálóbizottság minősíti.

A hagyományok megőrzését úgymint a korszerű módszerek alkalmazását napjaink termelői borászaiként – Böcs Éva, Juhász Tibor, Milcsák János és Zoltán, Pekk Imre – valamint lelkes kertbarát-borosgazdáiként - mint Kelemen János, Kontra Imre, Lukács Róbert, Nagy Lajos, Vindics János és mások - köteles feladatuknak tartják.

Az 1994. évi Hegyközségi törvény rendelkezése szerint megalakult a BICSKEI HEGYKÖZSÉG. Bicskét az ETYEK-BUDAI BORVIDÉK-be sorolta.

Bizakodva száll óhajunk: *„Te rezedaillesatú szőlővirág, s ti kalászos búzák, gazdag termést hozzatok, hogy minden napokra legyen bor és kenyér asztalunkon és az oltáron. Úgy legyen!”*

MÉSZÁROS ÁRPÁD

A Bicskei Kővágó Antal Kertbarát Kör tiszteletbeli elnöke, nyugalmazott általános iskolai tanár 1912. március 10-én Martonvásáron született, elhalálozott 2009. augusztus 11-én. Bicske történetének, növény- és szőlőkultúrájának s az ehhez kapcsolódó személyek életének és tevékenységének kutatója, a szőlő- és gyümölcskultúra modern alapjainak és fejlesztésének hirdetője, megvalósítója volt. Időskori tenni akarását nem csak a kertbarát kör tagjai, de a város polgárai is elismerték, tiszteletben tartották. Kiérdemelte a „Bicske Város Díszpolgára” kitüntető címet.

/A Bicskei Kővágó Antal Kertbarát Kör nekrológijából/

FELELŐS KIADÓ: PEKK IMRE
FOTÓK: SZABÓ ERIKA, KUN ZOLTÁN, MÉSZÁROS GÁBOR
POSZTUMUSZ BŐVÍTETT, MÁSODIK KIADÁS
2015